

Приводится необходимость развития творчества в аспекте формирования творческой личности, которая потенциально имеет важное значение для педагогики. Автором освещаются разные подходы относительно понимания творческого мышления и интерактивных технологий обучения как явления, которое присутствующее в образовательной практике, предопределяет деятельность педагога, эффективность учебы и развития творческой личности ученика.

Ключевые слова: иностранный язык, интерактивные технологии, метод взаимодействие, диалоговая учеба.

Charyuk Yulia. Interactive technologies as means of development of creative thinking of pupils at the English lessons. In the article some aspects are considered in relation to essence description of concept “creative thinking”. Attention is focused on the deep understanding of term “interactive” etymology for the concretization of researched phenomenon’s content identified its special feature from the point of view of pedagogics. The present article deals with implementation of interactive learning for English classes. Some examples of interactive techniques are provided and means of its conducting are analyzed. The necessity of creativity development in the aspect of forming a creative personality is proved that potentially important for pedagogics. The author draws a conclusion that the essence of creative thinking and interactive techniques are in the discovery and creation of something qualitatively new that has significant value.

Key words: foreign language, interactive technology, method, interaction, dialogue training.

УДК 371.8.061

Якуб Єжи Чарковський

Варшавський ВНЗ ім. Марії Склодовської-Кюрі

Мацей Танась

*Академія спеціальної педагогіки імені Марії Грегоровської,
Наукова та освітня комп'ютерна мережа*

Соціальне виключення особистості в сфері інформатизації суспільних відносин

В статті досліджено взаємозв'язок інформаційної компетентності особи та її соціального виключення. Акцентується увага на віковій та соціальній обумовленості означеної проблеми. Окремим аспектом дослідження є категорія людей «45+». З позицій соціального виключення трактується поняття «неповносправна особа» як пониження підготовленості функціонування організму, що спричиняє унеможливлення, утруднення або обмеження чіткого функціонування в суспільстві. Наводяться статистичні дані використання інформаційних технологій людьми різних вікових груп в Польщі.

Ключові слова: соціальне виключення, неповносправна особа, інформатизація суспільних відносин, покоління «45+».

Постановка наукової проблеми та її значення. Суспільство, де інформація і знання відіграють ключову роль, а наука та навчання є базовим елементом пристосування особистості до соціального середовища, несе в собі не лише значні економічні, але й істотні соціальні зміни, що призводить доредефініції (повторного пояснення значення поняття) суспільної дезінтеграції або соціального виключення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Особи, що не можуть правильно функціонувати у технологізованому суспільстві у природній спосіб підпадають під поняття соціального виключення. Як підкреслює Гіденс, «просоціальне виключення почали говорити політики, та першими цей термін почали використовувати соціологи, базуючись на нових джерелах нерівності»¹. Це поняття звертає нашу увагу на ряд чинників, які доводять, що частини або й цілі їх групи втрачають шанс, який властивий більшості людей. Услід за Гіденсом варто зазначити, що соціальне виключення охоплює економічні, політичні та соціальні категорії². Традиційні джерела та причини соціального виключення – це, з-поміж іншого, умови проживання, сусідство, у тому числі й місце проживання (наприклад, село), безхатченки, соціальна непристосованість, неповносправність³.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно з дефініцією, сформульованою Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) неповносправність

¹A.Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008, с 346, говорячи про нові джерела нерівності, автор має на думці реальність п'ятдесятих років, ситуацію збагачення окремих соціальних груп та пов'язане з цим розшарування.

²A.Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008, PWNc.347

³por. A. Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008 PWNcc. 348-353

Чарковський Я. Є., Танась М., 2016

окреслено таким чином: *Неповносправна особа – це особа з істотними пошкодженнями і пониженням підготовленості функціонування організму, які спричиняють унеможливлення, утруднення або обмеження чіткого функціонування в суспільстві, беручи до уваги такі чинники як стать, вік, а також зовнішні чинники*¹. Такий погляд на явище неповносправності або непристосованості поєднується з проблемою соціального виключення, а також вказує на можливість появи нових категорій неповносправних та непристосованих осіб, які не мають змоги правильно функціонувати у сфері знання з огляду на неможливість (з різних причин) послуговуватись технологіями або ж можливістю послуговуватись ними лише частково. Ми повинні бути готові, що поступово, щоразу частіше, замість поняття дислексії чи дискалькулії з'являтимуться дисвіртуальність, кібершизофренія чи інші хвороби, як наслідок надмірної інтернетзалежності.

Так само як і розвиток цивілізації (винахід письма, а конкретно – букв) спричинив розлади, пов'язані з комутацією, а аналіз цих причин – опис таких явищ як дислексія чи дискалькулія, що пов'язані з розладами перцепції, так і сьогодні спостерігаємо за людьми, які незважаючи на своє бажання, а навіть з примусу, не можуть ефективно використовувати нові технології. Етіологія цих явищ не досліджена. Існує висока імовірність, що вони пов'язані з атиповою перцепцією, виявленою у цих осіб, яка спричиняє дану дисвіртуальність. Багато осіб, користувачів Інтернету, створюють свої аватари – власну презентацію у віртуальній реальності. В основному, це стосується гравців, хоча не лише їх. Такі ж процеси відбуваються на різного роду соціальних порталах, порталах знайомств. Інколи особа починає понад міру ідентифікувати себе зі своїм аватаром (інколи зовсім іншим від неї), виникає ряд труднощів у функціонуванні та процес роздвоєння (gr. schisis) між мисленням, поведінкою, емоціями, мотиваційною сферою, емоційною експресією. Особи, що знаходяться поряд, спостерігають невластиву поведінку або емоції під час реальних ситуацій, а також зміст її відповідей. Це явище називається кібершизофренією.

Особи, що не можуть правильно функціонувати у інформатизованому суспільстві, підпадають під явище соціального виключення. Як підкреслює Гіденс, *«просоціальне виключення почали розмовляти політики, та першими цей термін почали використовувати соціологи, базуючись на нових джерелах нерівності»*². Це поняття привертає нашу увагу до ряду чинників, які доводять, що окремі або й цілі їх групи втрачають актуальність для більшості людей. Услід за Гіденсом варто зазначити, що соціальне виключення охоплює економічні, політичні та соціальні категорії³. Традиційні джерела та причини суспільного виключення – це, з-поміж іншого, умови проживання, сусідство, у тому числі й місце проживання (наприклад, село), безхатченки, соціальна непристосованість, неповносправність⁴.

Явище виключення поєднується з суспільним або технологічним розвитком. Ф. Махлер описує це явище, як: *«суспільна позиція тих груп, які деградували до периферійного статусу внаслідок домінації центральних груп...»*⁵. Наведене твердження варто доповнити коментарем цього ж автора, який додає, що це є також ситуація, коли окремі групи *«позбавлені[мають] рівні права з огляду на менший доступ до влади (політичної, економічної, культурної) у порівнянні з людьми, локалізованими у центрі»*⁶.

У процесі трактування цього явища можемо стверджувати, що соціальне виключення це:

- нездатність брати участь у визнаних як важливі аспектах суспільного життя – економічних, політичних та культурних;
- відмова у базових соціальних правах, що забезпечують громадянам позитивну свободу участі у суспільному і економічному житті, через що надають їх базовим свободам негативного значення;
- процес ерозії визнання й поваги до громадянських прав, від яких залежать заробітки на життя і його рівень⁷.

У всіх згаданих аспектах зростання значення технології може впливати на ріст процесу соціального виключення. Варто додати що соціальне виключення є однаковою мірою і станом

¹BOO3za: Портал для неповносправних осіб WWW.niepelnosprawni.pl.

²A.Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008, с 346, говорячи про нові джерела нерівності, автор має на думці реальність п'ятдесятих років, ситуацію збагачення окремих соціальних груп та пов'язане з цим розшарування.

³A.Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008, PWNc.347

⁴por. A. Gidens, *Socjologia*, Варшава, 2008 PWNcc. 348-353

⁵F. Mahler, *Maldevelopment and Marginality*, в: J. Danecki (red.) *Insights into Maldevelopment*, Вид. UW, Варшава, 1996, с.193

⁶Там само.

⁷C. Gore J.B. Figueiredo, *Wykluczeniespoleczneipolitykaprzeciwdzialaniaubóstwu*; Матеріали з „Forum natematwykluczeniaspoleczneho”, яке відбулось в Нью-Йорку 22-24 травня 1996 року в офісі ONZ, 1996.

(ознакою), і процесом. Воно має свій об'єктивний вимір (депривацію і порушення соціальних прав), як також суб'єктивний (відчуття суспільної нижчості або втрату статусу).

У суспільстві, опертому на знаннях, в якому інформаційна технологія, нові ЗМІ, а особливо Інтернет, відіграють ключову роль в комунікації і багатьох, якщо не у більшості, форм участі, доступність до засобів комунікації, Інтернету та ЗМІ є ключовим здобутком, що детермінує як доступ до решти здобутків, так і до участі у соціальному, економічному, політичному чи культурному житті. Цей доступ ділить людей, і навіть цілі народи, що може провадити до виключення навіть цілих угруповань. Цей поділ не є природнім, але водночас – є потужним. Згідно з даними WNDP, у 1999 році користувачами Інтернету в Сполучених Штатах Америки було 26,3% населення, майже 0,04 % населення Південної Азії, у той час, коли загалом у світі їх було 2,4%¹.

Аналізуючи нові сфери виключення в умовах недотримання етичних засад, слід трактувати їх не лише як кодекс добрих звичаїв і збір правил користування комп'ютерною мережею², але й як важливе явище кіберкультури, що власне створюється.

Особи, які не дотримуються правил належної поведінки в мережі, як і типові вандали кіберпростору, що нищать, наприклад, чужу роботу або ж крадуть інформацію, це нова, характерна для суспільства знань форма суспільної непристосованості. Без сумніву, це явище можемо віднести до розладів суспільної адаптації, яка часто провадить до виключення з доступу до різного роду кіберсвіту або правильного функціонування у віртуальному суспільстві. Це призводить до різного роду обмежень функціонування в реальному світі, що спричинене браком інформації, остракізмом і т.д. Слід додати, що на відміну від різного роду проявів непристосованості, які ведуть до виключення у традиційному суспільстві, у віртуальному світі причиною цього явища значно частіше (хоч і не завжди) є брак відповідного знання або вмінь. Однак, незалежно від причини, це – ситуація, в якій люди пробують вирішити свої проблеми наперекір реаліям і загальноприйнятим засадам.

Відмінною сферою загрози соціального виключення, стисло пов'язаного з середовищем знань, є обмеження доступу до нових технологій, особливо до Інтернету, що спричиняє різного роду дисфункцій, наприклад, згаданою нами дисвіртуальністю. Особи, доступ яких у віртуальну реальність буде обмежено у зв'язку з розладами перцепції або обробки інформації, поступово виключатимуться з суспільного економічного чи культурного життя. Процес буде повільним і поступовим, не пов'язуватиметься зі скандалами, а всього лише з трагедією людей, позбавлених доступу до того, що їм належить – можливості участі в культурних подіях, можливості висловлення власної думки, чи, врешті, можливості заробітку. 20-30 років тому (хоч трапляється і сьогодні) дислектиків плутали з розумово відсталими або ж називали лінивими неуками. Висока ймовірність того, що тепер так буде з тими, кому з незалежних від них причин, пов'язаних з такою, а не іншою структурою їх організму, буде важко послуговуватися новими технологіями, незалежно навіть від того, що вони володітимуть іншими унікальними здібностями (так, діагностика вручну написаних текстів вказує на той факт, що дислектиками були, серед інших, Леонардо да Вінчі, А.Ейштейн, Т.А. Едісон). Вони не зможуть функціонувати на рівних правах з іншими членами суспільства.

Наступною важливою сферою, на яку варто звернути увагу, – це загрози, які створює сама технологія. Ці відхилення пов'язані з розладами психічного характеру, що утворюються як результат надлишкового або невмілого користування сучасними технологіями. Спричиняють вони розлади суспільного або й обмеженого функціонування людини. Говорячи про дисфункції, зв'язані з надмірним використанням інформаційних технологій, належить пригадати про два види залежності. Це:

– синдром IDA (InternetAddictionDisorder) – набуття внутрішнього примусу перебування в мережі, що в результаті призводить до того, що Інтернет стає чимось необхідним для життя та функціонування – іфоголізм,

– синдром ASC (AlcoholStuporCondition), спричинений інтенсивним користуванням комп'ютером, що веде до стану свідомості, фізіологічно і психологічно схожого до стану алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Піддаючи аналізу або представляючи явища, що сприяють виникненню соціального виключення, пов'язаного з інформаційним суспільством, що формується, варто згадати також і інформаційний стрес. М. Ледзінська окреслює це поняття як: *«окреслені відносини між особою та оточенням, що*

¹ A. Giddens, Socjologia, Варшава, 2008, PWN, с. 494.

²Така дефініція подекуди співпадає з Європейським Сертифікатом Комп'ютерних Навичок - ECDL – EuropeanComputerDrivingLicence (Польське Товариство Інформатиків, 2006)

оцінюються людиною як гнітючі або перешкоджаючі можливостям справитись з нею»¹. При чому, у цьому випадку «причиною виникнення стресу є надмірна – у стосунку до можливості її перетворення – інформація, постійно емітована з різних джерел і така, що передається з великою швидкістю»². Варто звернути увагу на багатогранну специфіку самого явища інформаційного стресу, яке, крім його суті, охоплює також джерела самого поняття³. Представлені ситуації ведуть до різного роду дисфункцій, які в результаті пошкоджують функціонування частини такою мірою, що вона не може правильно і повною мірою функціонувати у суспільстві: наприклад, втрачає роботу, має обмежений доступ до інформації або не схильна правильно оцінювати.

Усі описані сфери нових загроз вказують на те, що важливим фактором, стисло пов'язаним з явищем виключення є освіта, а її брак стає джерелом виключення. Соціологи освіти, як стверджує Гіденс, – «частопов'язують виключення зі школи з іншими явищами, такими як підліткова злочинність, вбогість, брак батьківської опіки та брак зацікавлення наукою»⁴. Обмежений доступ до нових технологій, наприклад до Інтернету (хоча не лише Інтернету), або його цілковитий брак, незалежно, чи це викликано економічними чи іншими (заданими раніше психологічними) чинниками, є джерелом виникнення нових сфер загрози виключення. Варто додати, що згадана Гіденсом батьківська опіка у суспільстві стосується також активності у віртуальному світі. Залишається відкритим питання про підготовку батьків, вихованих та вивчених у попередній епосі, до опіки⁵.

Брак відповідних засад і вмінь щодо використання нових технологій особливою мірою стосується дорослих осіб, у навчальних програмах яких не було елементів, пов'язаних з медіаосвітою чи інформацією. Особи «45+» за час шкільної освіти не зустрічали сучасних інформаційних технологій або ж стикались з ними вкрай рідко. Брак такого досвіду і відповідної компетентності є причиною браку або дуже обмеженого доступу до важливих суспільних надбань, що створює сферу загрози суспільного виключення. Тому власне поява нових технологій та їх можливостей визначає не лише нові перспективи для андрагогіки, під якою розуміємо освіту дорослих, але також і розвиток потреб різних форм консультування, скерованих до цієї групи осіб.

Дослідження, опубліковані у Суспільній Діагностиці 2007 року виразно підтверджують та відмінно характеризують це явище.

Таблиця 1.

Використання медіа різними віковими групами в %

Вік (роки)	Не користуються	комп'ютер	мобільний телефон	Інтернет	комп'ютер мобільний телефон	комп'ютер мобільний телефон Інтернет
16-24	2	1	11	3	10	73
25-34	5	1	23	1	12	58
35-44	14	2	29	3	9	43
45-59	30	2	31	4	6	27
60-64	49	2	33	2	2	12
65 і більше	77	0	18	1	1	3

Джерело: Diagnoza Społeczna 2007 за D. Batoski, 2009.

Наслідком змін освіти і відмінностей в освітніх біографіях різних поколінь є виникнення нового покоління, яке Дон Тапскот назвав «поколінням мережі»⁶. Ці зміни стосуються головним чином молодших поколінь, які виховалися і навчалися в середовищі, де такі технології були загальноповсюдними або займали важливе місце і були легко доступними вдома і у школах. Лехослав Хойнацкі підкреслює: «специфічні риси і широка присутність цифрових технологій, а також

¹ Ledzińska M., *Człowiek współczesny wobec nadprodukcji informacji, czyli informacyjnym stresie*. (в:) Ciarkowska W., Matczak A. (ред.) *Różnice indywidualne: wybrane badania inspirowane Regulacyjna Teoria Temperamentu Profesora Jana Strelaua*. Uniwersytet Warszawski. Варшава 2001 с.144.

² Ledzińska, M., *Człowiek współczesny w obliczu stresu informacyjnego*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN Варшава, 2009, с.84.

³ Там само, с. 89

⁴ A. Giddens, *Socjologia*, PWN, Варшава, 2008, с.544

⁵ J.J. Czarkowski, *Rodzina wobec społeczeństwa informacyjnego*, w: H. Marzec, Cz Wiśniewski: *Rodzina na początku III tysiąclecia - obraz przeszłości i teraźniejszości*, NWP, Пьотркув Трибунальський 2009

⁶ J. Paluchowski (ред.), *Internet a psychologia*, PWN, Варшава 2009, с. 12, (автор передмови - редактор).

характер сьогоднішньої культури і економіки формують зовсім інше покоління, пристосоване до вимог оточення. Сучасні підлітки є першим поколінням, яке народилось та формувало свої можливості і навички сприйняття в середовищі цифрових інформаційних технологій. Їх стиль навчання є іншим, ніж у попередніх поколінь»¹. Молоді люди добре або дуже добре користуються мережею і розуміють її мову (логіку). Серед ризиків, що свідчать на користь пристосування до нової суспільної ситуації і освіти в мережі, можна зазначити такі:

- трактують нові технології креативно, з довірою;
- можуть уявити собі і розуміти віртуальну поверхню, видиму у віконечку переміщеного над нею екрану;
- з успіхом читають з малого екрану;
- накладають зображення і звук на текст;
- вибирають вільний (гіпертекстовий і гіпермедійний) доступ, а також рівнозначне перетворення інформації;
- надають перевагу короткотривалому навчанню, багатозаданості і експериментам, очікують швидких результатів;
- охоче відкривають усі функції пристроїв, які мають у користуванні, придумують їм нове застосування;

– трактують мобільні пристрої як особисті речі².

Марк Пренский іменує це покоління поколінням цифрових носіїв – *digitalnatives*³, сьогодні – це особи віком до сорока років.

Покоління «45+» – у дослідженнях GUS його названо продуктивним та немобільним – становлять особи, які навчались ще у період, значно менше насичений технологічно-інформаційними засобами. Вони також, зазвичай меншою мірою, готові до змін, набуття нових компетентних навичок (особливо так званих новинок), більше довіряють традиційним і перевіреним розв'язанням і способам діяти. Вони є протилежністю до *digitalnatives* (цифрових носіїв). Науковці окреслюють їх терміном цифрові іммігранти – *digitalimmigrants*⁴. Прибули «з країни без комп'ютерів і їх мозок сформувався у часи, коли суспільні інтеракції були нормою, а тепер вони чуються загубленими у новому цифровому світі»⁵.

Це особи, які мають зазвичай більше сорока п'яти років, виховались і сформувались у суспільстві без сучасних інформаційних технологій, у ході науки не зіштовхнулись з комп'ютерами і Інтернетом або ж контакт відбувся в дуже обмеженому обсязі. Натомість базою їх освіти був текст, зазвичай, друкований. До ризиків, характерних для цього покоління людей можна віднести:

- недовірливе ставлення до нових технологій;
- слабе розуміння послань віртуальної поверхні, видимої через віконець екрану і слабка відвідуваність глибини ресурсів;
- добре розуміння і інтерпретація змісту довгого, лінійного тексту, наприклад читаного з книжки;
- перекладання тексту на зображення і звук, що дозволяє кращому його розумінню;
- перевага лінійного засвоєння інформації, а також лінійне мислення;
- використання базових, стандартних функцій мобільних засобів комунікації, аналогічних до традиційних.⁶

Ці ознаки мають значний вплив на функціонування людини в реальності, в якій вона була сформована, однак часто значною мірою зумовлюють функціонування і освіту віртуальної дійсності, як послуговуватися мережею і підняття (або брак підняття) активності в соцмережі. Дослідження у цьому напрямку на польському матеріалі провела Катажина Канп-Дам⁷. Серед 100 опитаних дорослих осіб, працівників інформатизованого закладу, понад 76 осіб стверджувало, що причиною їх

¹ L. Hojnacki, *Pokolenie m-learningu. Nowe wyzwania dla szkoły*, „E-mentor” 2006, nr 1 (13), с. 25.

² J.J. Czarkowski, *E-learning dla dorosłych*, Варшава 2012, с. 44.

³ M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, NCB University Press, „On the Horizon” 2001, том 9, № 5.

⁴ Там само.

⁵ J. Paluchowski dz. cyt, с. 12

⁶ J.J. Czarkowski, dz. cyt, с. 44-45.

⁷ К. Кнап-Дам, *Trudności osób dorosłych w uczeniu się programów komputerowych na przykładzie doświadczeń Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, (неопублікована магістерська робота, написана під керівництвом dr hab. Macieja Tanasia) WP UW, Варшава, 2009.

складності в науці був факт, що ніколи добре не знали точних і технічних наук. Натомість 68 осіб зазначило, що причиною було те, що вони ніколи не вчили інформатики чи працювали з комп'ютером. Одночасно доведено існування значної кореляції між віком учасників дослідження та ступенем видимих ними труднощів щодо навчання інформаційних технологій¹.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи можна стверджувати, що наявність достатніх знань й умінь користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями має значний вплив на ряд можливостей і форм здійснення діяльності людини у професійному плані, самореалізації, реалізації власних інтересів, реалізації громадянських прав.

Чарковский Якуб Єжи, Танась Мацей. Социальное исключение личности в сфере информатизации общественных отношений. В статье исследована взаимосвязь информационной компетентности личности и ее социального исключения. Акцентируется внимание на возрастной и социальной обусловленности этой проблемы. Отдельным аспектом исследования является категория людей «45+». С позиций социального исключения трактуется понятие «инвалид» как понижение подготовленности функционирования организма, что влечет невозможность, затруднение или ограничение четкого функционирования в обществе, приводятся статистические данные использования информационных технологий людьми разных возрастных групп в Польше.

Ключевые слова: социальное исключение, инвалид, информатизация общественных отношений, поколения «45+».

The relationship of individuals informational competence and his\her social exclusion is studied in the paper. Attention is focused on the age and social conditionality of definite problem. Anothe raspect of the study is the category of people "45+". From the standpoint of social exclusion the term "disabled person" is interpreted as lowering preparedness functioning of the body, causing impossibility, difficulty or limitation accurate functioning in society. Statistics of using of informational technologies by people of different age groups in Poland are given in the article.

Key words: social exclusion, disabled person informatization of public relations, generation "45+".

---

¹Там само,с.96